

УДК 338.432 (477)
JEL Q10

Грінченко Р.В.

кандидат економічних наук, доцент
Одеський національний економічний університет

Гринченко Р.В.

кандидат экономических наук, доцент
Одесский национальный экономический университет

Hrinchenko R.V.

kandidat of economics, associate professor
Odessa national economic university

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ
ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ**

**ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСЬКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ
ПРОДУКЦИИ В УКРАИНЕ**

TENDENCIES OF AGRO PRODUCTS DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті розглянуті основні тенденції та перспективи розвитку сільськогосподарської продукції в Україні. Простежений склад агропромислового бізнесу в залежності від етапів переробки основного ресурсу – сільськогосподарської продукції. Базовим елементом агропромислового бізнесу виступає виробництво сільськогосподарської продукції. Виявлені особливості зайнятості та заробітної плати населення, зайнятого у сільському господарстві країни. Проаналізовано динаміку індексів сільськогосподарської продукції із деталізацією по рослинництву та тваринництву. Простежено зміну структуру рослинництва та тваринництва на території країни. Проаналізовано рентабельність виробництва основних продуктів тваринництва та рослинництва в Україні. Виявлені негативні тенденції у розвитку тваринництва в Україні: зменшення обсягів виробництва продукції тваринництва та збитковість більшості видів діяльності у

тваринництві країни. Запропоновано комплексний підхід до розвитку рослинництва та тваринництва на території країни із використанням провідного світового досвіду та здобутків сучасної науки у розвитку та управлінні сільськогосподарським виробництвом.

Ключові слова: сільське господарство, рослинництво, тваринництво, рентабельність сільського господарства, тенденції розвитку.

В статье рассмотрены основные тенденции и перспективы развития сельскохозяйственной продукции в Украине. Прослежен состав агропромышленного бизнеса в зависимости от этапов переработки основного ресурса – сельскохозяйственной продукции. Базовым элементом агропромышленного бизнеса выступает производство сельскохозяйственной продукции. Выявлены особенности занятости и заработной платы населения, занятого в сельском хозяйстве страны. Проанализирована динамика индексов сельскохозяйственной продукции с детализацией по растениеводству и животноводству. Прослежено изменение структуру растениеводства и животноводства на территории страны. Проанализированы рентабельность производства основных продуктов животноводства и растениеводства в Украине. Выявлены негативные тенденции в развитии животноводства в Украине: уменьшение объемов производства продукции животноводства и убыточность большинства видов деятельности в животноводстве страны. Предложен комплексный подход к развитию растениеводства и животноводства на территории страны с использованием ведущего мирового опыта и достижений современной науки в развитии и управлении сельскохозяйственным производством.

Ключевые слова: сельское хозяйство, растениеводство, животноводство, рентабельность сельского хозяйства, тенденции развития.

The article describes the main trends and prospects of agricultural products in Ukraine. The composition of the agricultural business, depending on the stage of

processing primary resources - agricultural products was traced. The basic element of the agricultural business is agricultural production. The features of the employment and wages of people engaged in agriculture were analyzed. The dynamics of indices of agricultural products with detail on crop and livestock were obtained. The change of structure of crop and livestock in the country was traced. The profitability of the main crop and livestock products in Ukraine were analyzed. Negative tendencies in the development of cattle breeding in Ukraine: decrease in livestock production and the loss of most activities in cattle country were mentioned. An integrated approach to the development of livestock and crop production in the country using the leading international experience and achievements of modern science in the development and management of agricultural production was purposed.

Key words: agriculture, crops, livestock, agricultural profitability and trends.

Постановка проблеми. Україна – країна із надзвичайно сприятливими умовами для розвитку на її території сільського господарства Родючі ґрунти та сприятливий клімат створюють усі мови для розвитку сільськогосподарського господарства та виробництва конкурентної сільськогосподарської продукції.

Проте до проблем розвитку ринку сільськогосподарської продукції необхідно підходити комплексно, починаючи із вивчення загальних тенденцій, що відбуваються із сільськогосподарською продукцією в Україні. У зв'язку із великою кількістю видів сільськогосподарської продукції та її надзвичайним значенням для забезпечення потреб населення країни у продуктах харчування виникає необхідність детального дослідження та виявлення основних тенденцій розвитку сільськогосподарської продукції в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням розвитку сільськогосподарської продукції приділяли увагу багато вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: Бородіна О.М. [8], Геєць В.М. [8], Дудар В.Т. [2], Дудар Т.Г. [2], Клімова І.О. [3], Молдаван Л.А. [1], Павленчик А.О. [5], Пасхавер Б.Й. [1], Прокопа І.В. [8], Столяров В.В. [7], Шубравська О.В. [1; 9] та інші. Проте висока динамічність та неоднозначність процесів, що

відбуваються у сільському господарстві висувають необхідність у більш поглибленому дослідженні сучасних тенденцій розвитку сільськогосподарської продукції в Україні.

У зв'язку із високою важливістю даного питання для розвитку ринку сільськогосподарської продукції в Україні воно потребує подальшого розгляду та доповнення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання, що досліджується, характеризується недостатньо комплексним науковим опрацюванням. Дослідження, що проводяться не мають системного характеру, а розглядають лише окремі характеристики сільськогосподарської продукції в Україні. Virішення окресленого питання потребує комплексного підходу, який повинен базуватись на досконалому аналізі основних тенденцій розвитку сільськогосподарської продукції в Україні з метою отримання можливостей подальшого прогнозування розвитку агропромислового бізнесу країни.

Формулювання мети. Метою даної статті виступає теоретичне обґрунтування основних тенденцій розвитку сільськогосподарської продукції в Україні.

Основні результати дослідження. На основі узагальнення теоретичних напрацювань щодо аналізу агропромислового бізнесу його склад за етапами переробки сільськогосподарської сировини може бути представлена у наступній послідовності:

1. Сільськогосподарське виробництво.
2. Підприємства, що забезпечують агропромисловий бізнес засобами виробництва.
3. Підприємства, що забезпечують переробку та доведення агропромислової продукції до споживачів.
4. Інфраструктура (виробнича, ринкова та соціальна), що забезпечує діяльність у агропромисловому бізнесі.

Першочергове значення для розвитку агропромислового бізнесу має сільське господарство. Однією із складових та базових ланок ринку

агропромислової продукції виступає ринок сільськогосподарської продукції. Даний ринок є забезпечуючим для потреб агропромислових підприємств та безпосередньо ресурсним джерелом продуктів харчування для населення країни. Центральним елементом ринку сільськогосподарської продукції виступає сама сільськогосподарська продукція.

Розглядаючи тенденції розвитку сільськогосподарської продукції слід звернути увагу на те, що в Україні у 2015 році у сільському, лісовому та рибному господарстві було зайнято 17,5% зайнятого населення в країні, що є одним із визначних показників для України. Найбільша частка зайнятих в Україні тільки в оптовій та роздрібній торгівлі – 21,3%, що відображає сучасний стан розвитку економіки країни у бік збільшення посередницьких операцій та у бік зменшення виробництва [6, с. 31]. Наведені дані свідчать, що виробництво сільськогосподарської продукції є не тільки надзвичайно важливим з точки зору забезпечення продовольчих потреб населення країни, а й з точки зору забезпечення зайнятості населення на території країни та отримання населенням певного розміру власного доходу.

Якщо розглядати середньомісячну номінальну заробітну плату за різними видами економічної діяльності в Україні (рис.1), то слід звернути увагу на наступний факт: за період з 2010 по 2015рр. номінальна заробітна платня штатних працівників у сільському господарстві найнижча серед усіх видів економічної діяльності, що створює непривабливі умови для залучення працівників у дану сферу. Найбільш привабливою сферою з точки зору розмірів номінальної заробітної плати виступає промисловість та оптова й роздрібна торгівля.

Проте розвиток сільськогосподарського виробництва у контексті забезпечення продовольчої безпеки країни є одним із пріоритетних напрямів державної політики, яка повинна забезпечувати сприятливі для населення умови діяльності у сільському господарстві.

Рис. 1 Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності, грн. *

* Джерело: побудовано автором за даними [4; 6, с. 33]

Аналізуючи структуру сільськогосподарської продукції в Україні за основними групами виробників у 2015 році (рис. 2), можна простежити, що основну частку сільськогосподарської продукції – 54,2% виробляють недержавні сільськогосподарські підприємства, 44,9% - виробляють господарства населення. Частка державних сільськогосподарських підприємств незначна – 0,9%.

Таким чином, виявлено, що держава повинна розробляти заходи активізації сільськогосподарського виробництва, спрямовані не тільки на сільськогосподарські підприємства, але й на приватні господарські виробництва.

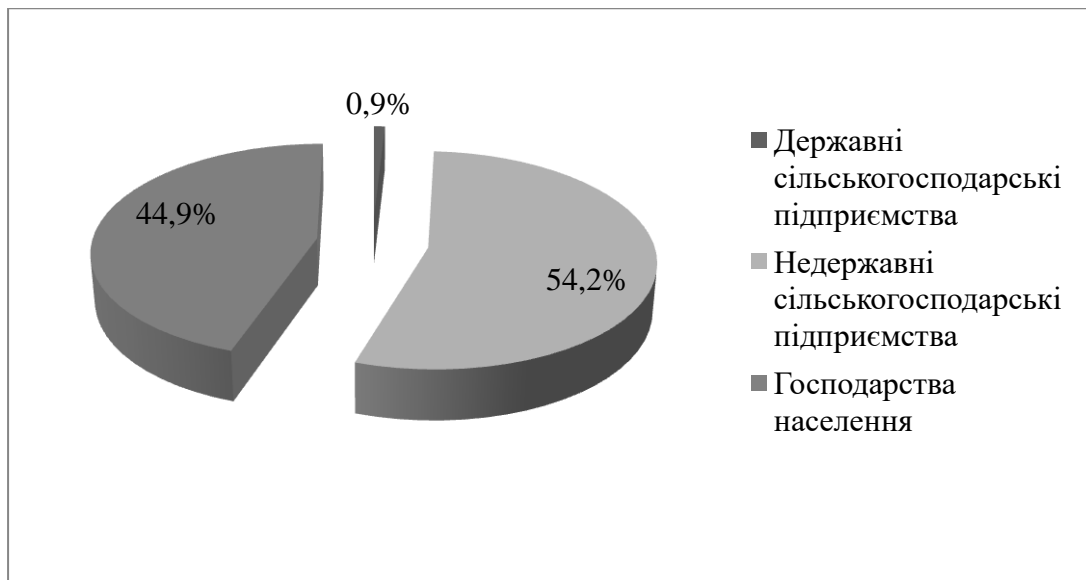

Рис. 2 Сільськогосподарська продукція за основними групами виробників в Україні у 2015 році, %*

*Джерело: побудовано автором за даними [6, с.]

Наступним етапом аналізу розвитку сільськогосподарської продукції в Україні виступає дослідження динаміки індексів сільськогосподарської продукції взагалі та окремо по основним її складовим: індексів продукції рослинництва та індексів продукції тваринництва (рис.3).

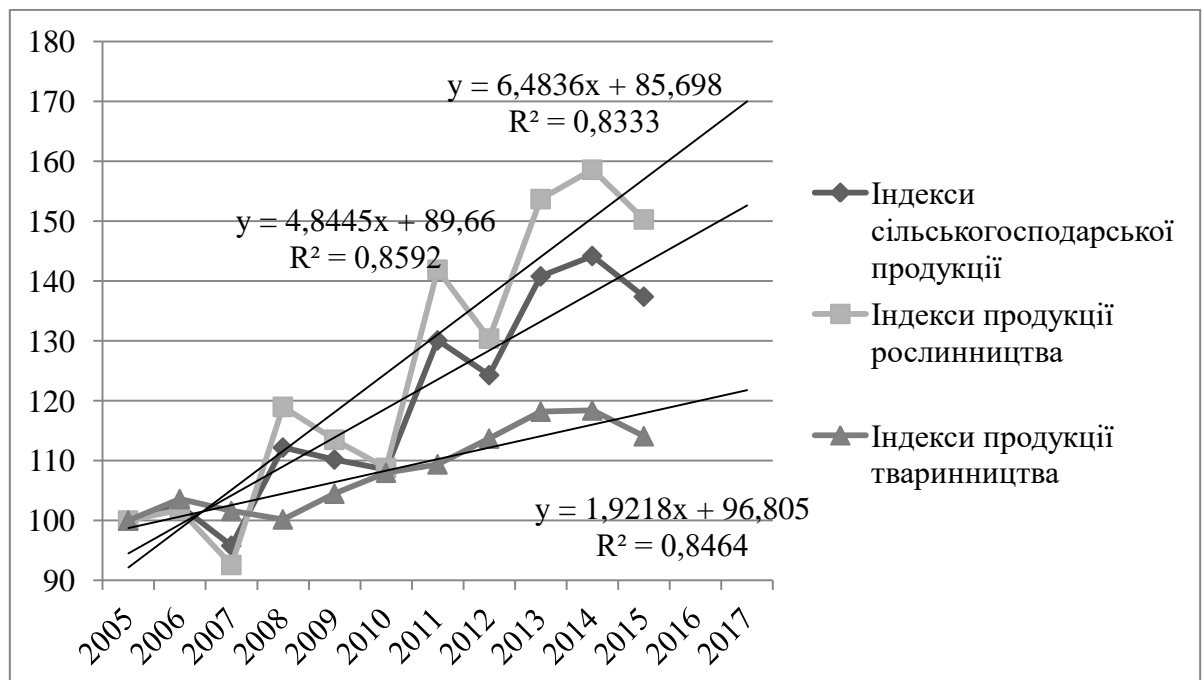

Рис. 3 Динаміка індексів продукції сільського господарства в Україні за період 2005-2016рр, %*

*Джерело: побудовано автором за даними [4; 6, с. 36]

Індекси сільськогосподарської продукції зростали повільними темпами з 2005 по 2013 рік. Проте з 2013 року відмічається сповільнення зростання індексів сільськогосподарської продукції взагалі та окремо індексів продукції рослинництва та тваринництва. Побудувавши найпростіший лінійний тренд та спрогнозувавши розвиток зазначених індексів на два наступні періоди, ми отримали висхідний тренд. Тобто за існуючою тенденцією у сільському господарстві країни у найближчі роки можна очікувати зростання індексів сільськогосподарської продукції взагалі (коефіцієнт апроксимації $R^2 = 0,83$), індексів продукції рослинництва (коефіцієнт апроксимації $R^2 = 0,86$) та індексів продукції тваринництва (коефіцієнт апроксимації $R^2 = 0,84$). Проте даний прогноз може бути пов'язаний перш за все із інфляційними процесами, що відбуваються в Україні, що не дає змогу адекватно оцінити стан виробництва сільськогосподарської продукції в країні. Проте дані рис. 3 є цікавими з точки зору дослідження розвитку рослинництва та тваринництва в Україні. З рис. 3 ми бачимо, що рослинництво на території країни розвивається більш високими темпами, ніж тваринництво. Останніми роками тваринництво майже знаходиться на незмінному рівні розвитку.

На рис. 4 відображена сільськогосподарська продукція України за основними видами у динаміці за період з 2000 по 2015 рік.

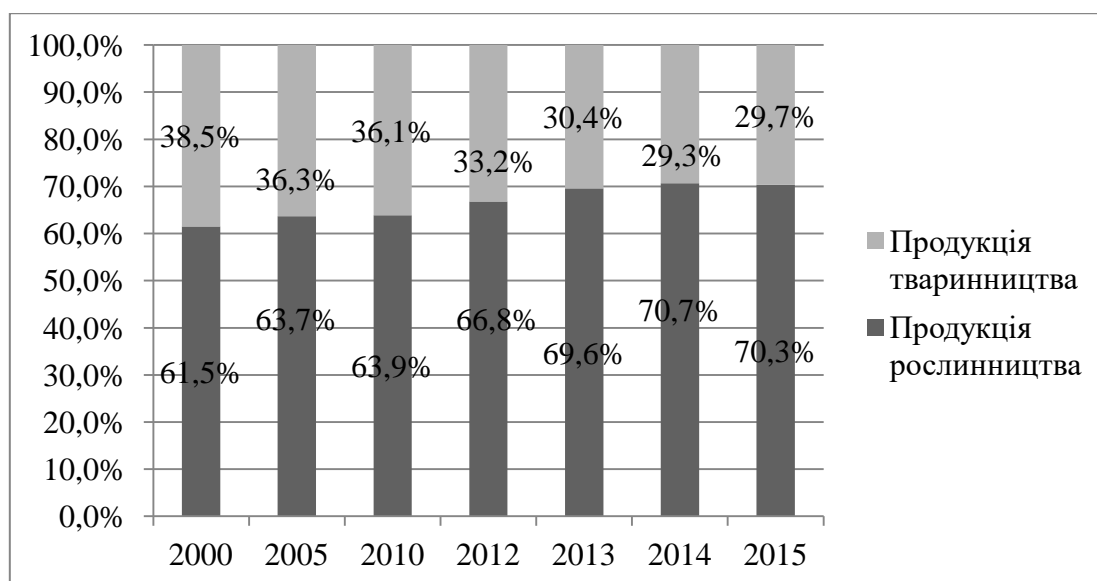

Рис. 4 Сільськогосподарська продукція України за основними видами, %*

*Джерело: побудовано автором за даними [6, с.37]

Зміна структури сільськогосподарської продукції відображена на рис. 4 показує, що частка продукції тваринництва за 15 років знизилась майже на 10% у структурі сільськогосподарської продукції. Дані факти свідчать про неоднозначність розвитку основних елементів у структурі продукції сільського господарства. Якщо рослинництво нарощує обсяги виробництва, то тваринництво потребує заходів, спрямованих на активізацію діяльності суб'єктів господарювання у цій сфері.

Розглядаючи структуру рослинництва на території України слід відзначити, що у його структурі нарощує обсягів вирощування зернових культур та соняшника, по усім іншим культурам відбувається поступове зменшення обсягів вирощування. Хоча показники врожайності з 1 га зібраної площі по Україні у 2015 році у порівнянні із 2000 роком значно вищі [6, с. 75]:

- урожайність зернових та зернобобових культур зросла з 19,4 ц/га зібраної площі до 41,1 ц/га;
- урожайність цукрових буряків зросла з 176,7 ц/га зібраної площі до 435,8 ц/га;
- урожайність соняшника зросла з 12,2 ц/га зібраної площі до 21,6 ц/га.

Тобто, по всім культурам у сучасному рослинництві України відбувається збільшення урожайності з 1 га зібраної площі, що свідчить про збільшення ефективності господарювання у рослинництві. Проте сприятливі кліматичні умови та родючі ґрунти дозволяють значно збільшувати показники рослинництва в Україні у порівнянні із світовими середніми показниками, для чого необхідно застосовувати провідний світовий досвід та науковий підхід до діяльності у сучасному рослинництві України.

Підтвердження неоднозначності процесів, які відбуваються у рослинництві та тваринництві є дані представлені на рис. 5 та 6.

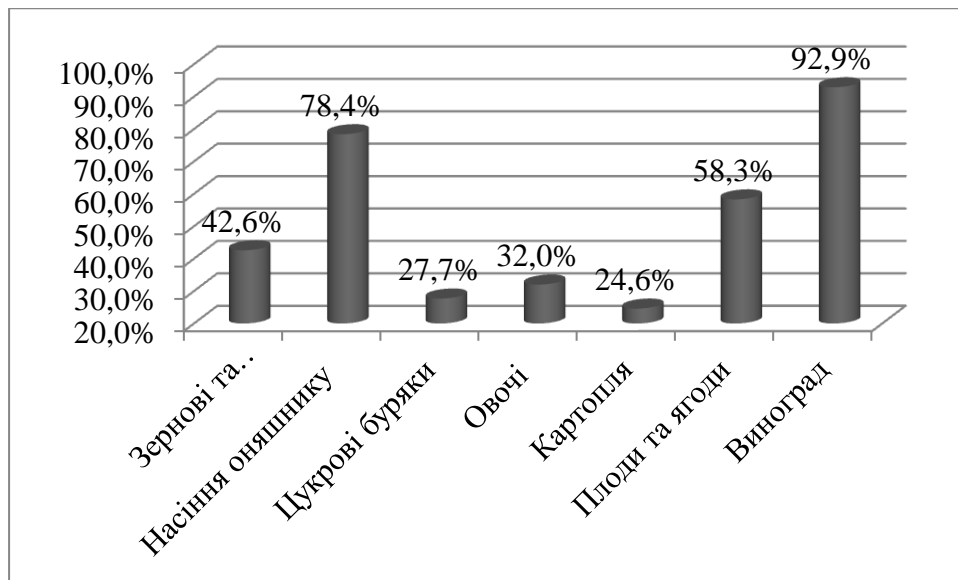

Рис. 5 Рентабельність основних видів продукції рослинництва в Україні у 2015 році, %

* Джерело: побудовано автором за даними [6, с. 67]

Основні види продукції рослинництва в Україні у 2015 році були рентабельними: найбільш рентабельними є виробництво винограду – рівень рентабельності продукції – 92,9%, виробництво насіння соняшнику – 78,4, виробництво плодів та ягід – 58,3%. Високі показники рентабельності виробництва продукції у рослинництві сприяють надходженню капіталів у цю сферу та нарощуванню обсягів виробництва.

Проте не всі напрями розвитку рослинництва є позитивними для території України. Виробництво технічних культур, наприклад ріпяху, є виснажливим для ґрунтів та зменшує їх плодючість у майбутньому. Основним виходом із даної ситуації є введення науково обґрунтованого сівобігу та розвиток тваринництва на території країни.

Розглядаючи структуру тваринництва на території України у 2015 році слід відмітити, що 47,1% належить вирощуванню птиці, 32,0% – свині, 18,8% – велика рогата худоби, 0,9% – вівці та кози, 0,8% – конці, 0,4 – кролі [6, с. 110]. У 2015 році у порівнянні із 200 роком значно скоротилась частка великої рогатої худоби у структурі тваринництва України – на 31,1 в.п., проте частка вирощування птиці у структурі тваринництва зросла з 11,6% у 200 році до 47,1% у 2015 році [6, с. 110].

На рис. 6 відображена рентабельність основних видів продукції тваринництва в Україні у 2015 році, що пояснює зміни, які відбуваються у структурі тваринництва України останніми роками.

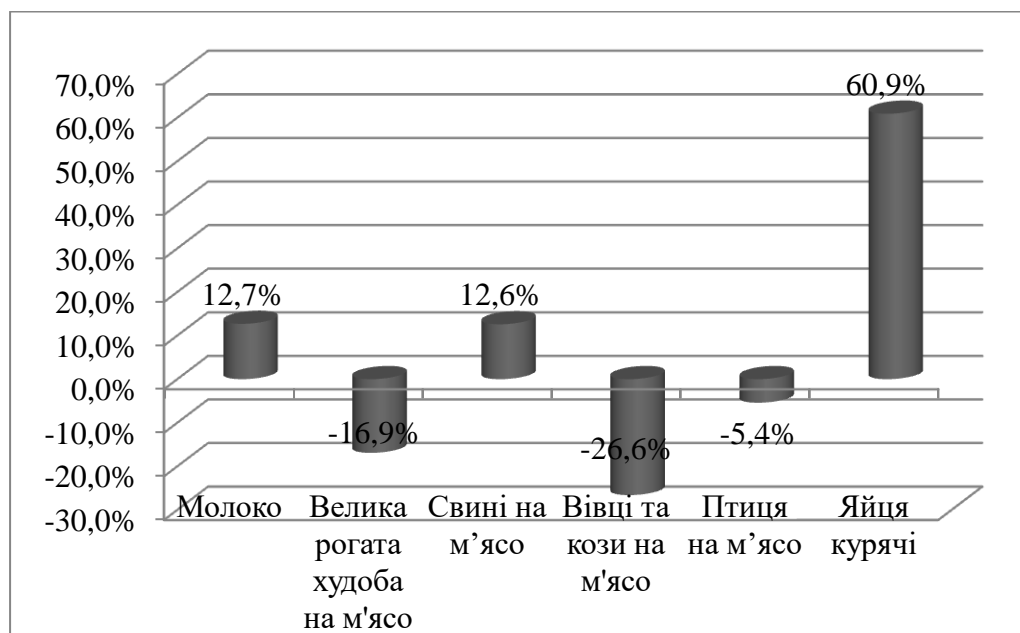

Рис. 6 Рентабельність основних видів продукції тваринництва в Україні у 2015 році, % *

* Джерело: побудовано автором за даними [6, с. 68]

Рентабельність основних показників продукції тваринництва в Україні не характеризується такою ж однозначністю, як рентабельність показників рослинництва. Деякі сфери тваринництва в Україні є високорентабельними – рентабельність виробництва яєць курячих сягає 60,9%. Проте виробництво більшості видів продукції тваринництва є збитковим, таким як виробництво великої рогатої худоби, вівці та кіз, птиці на м'ясо. Тобто постає негайна проблема з точки зору забезпечення продовольством населення країни у вигляді м'ясної продукції.

Висновки. Розвиток сучасного сільськогосподарського виробництва на території України відіграє надзвичайно важливе значення для економіки країни для забезпечення населення необхідними продуктами харчування, створюючи умови для формування продовольчої безпеки в країні. Тому надзвичайно важливо розуміти, які тенденції відбуваються із виробництвом сільськогосподарської продукції в країні. Сільськогосподарські підприємства є

базовою ланкою сучасного агропромислового бізнесу країни. Вони є ресурсним джерелом, без розвитку якого не будуть розвиватись всі сфери агропромислового бізнесу та не будуть забезпечені першочергові потреби населення країни у продуктах харчування.

Регулювання виробництва сільськогосподарської продукції в Україні повинно базуватись на досконалому аналізі сучасних тенденцій, що відображають основні аспекти її виробництва. В країні виявлено поступове номінальне збільшення продукції сільського господарства. Проте процеси, що відбуваються всередині виробництва сільськогосподарської продукції не є однозначними. Домінуючий стану структурі сільського господарства сьогодні займає рослинництво, основні види діяльності якого є високорентабельними. Тваринництво ж на території країни у більшості своїй є збитковим, що у подальшому може привести до повної залежності держави від імпорту продукції тваринництва для задоволення потреб населення країни.

Основним виходом для розвитку виробництва сільськогосподарської продукції на території країни вступає формування збалансованого комплексного підходу до розвитку рослинництва й тваринництва на території країни. Неможливо забезпечити продовольчу безпеку країни, розвиваючи тільки одну із складових сільськогосподарського виробництва.

Література:

1. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку Б.Й. Пасхавер, О.В. Шубравська, Л.В. Молдаван та ін.; За ред. акад. УААН Б.Й. Пасхавера; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2009. – 432 с.
2. Дудар Т.Г., Дудар В.Т. Формування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: теорія, методика, перспективи: Монографія./ Т.Г. Дудар, В.Т. Дудар – Тернопіль: Економічна думка. – 2009. – 246 с.
3. Клімова І.О. Ринок сільськогосподарської продукції: особливості розвитку та проблемні питання формування інфраструктури/ І.О.Клімова // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики. – 2011. – №8. – С. 138–147.

4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України / Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Павленчик А.О. Формування та функціонування ринку сільськогосподарської продукції: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук.: спец. 08.00.04. – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)/ А.О. Павленчик. – Львів. – 2008. – 20 с.
6. Статистичний збірник "Сільське господарство України за 2015 рік" – Київ: Державна служба статистики України. – 2016. – 360 с.
7. Столяров В.В. Формування стратегій розвитку аграрного сектору економіки в умовах глобалізації // Економіка АПК. – 2014. - №4. – С.18-23.
8. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: наук. доп / О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О. Гупорів та ін.; За ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2012. – 56 с.

List of references:

1. Paskhaver, B.Y., Shubravs'ka, O.V., Moldavan, L.V. (Eds). (2009). *Vyklyky i shlyakhy ahroprodovol'choho rozvytku [The challenges and ways of agri-food development]*. NAN Ukrayiny; In-t ekon. ta prohnozuv [in Ukrainian].
2. Dudar, T.H., & Dudar, V.T. (2009). *Formuvannya rynku konkurentospromozhnoyi ahroprodovol'choyi produktsiyi: teoriya, metodyka, perspektyvy [Building market competitive agri-food products: theory, methods, prospects]*. Ternopil': Ekonomichna dumka [in Ukrainian].
3. Klimova, I.O. (2011). Rynok sil's'kohospodars'koyi produktsiyi: osoblyvosti rozvytku ta problemni pytannya formuvannya infrastruktury [Market of agricultural products, especially the development and formation of infrastructure issues]. *Prykladna statystyka: problemy teorii ta praktyky – Applied statistics: problems of theory and practice*, 8, 138–147 [in Ukrainian].

4. Ofitsiyyny sayt Derzhavnoho komitetu statystyky Ukrayiny. [Official site of the State Statistics Committee of Ukraine] (n.d.) *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
5. Pavlenchuk, A.O. (2008). Formuvannya ta funktsionuvannya rynku sil'skohospodars'koyi produktsiyi [The formation and functioning of agricultural markets]. *Extended abstract of candidate's thesis*. L'viv [in Ukrainian].
6. *Statystychnyy zbirnyk "Sil's'ke hospodarstvo Ukrayiny za 2015 rik"* [Statistical publication "Agriculture of Ukraine for 2015"] (2016). Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny [in Ukrainian].
7. Stolyarov V.V. (2014). Formuvannya stratehiy rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky v umovakh hlobalizatsiyi [Formation of agricultural sector strategies in the context of globalization]. *Ekonomika APK – Economy AIC*, 4, 18-23 [in Ukrainian].
8. Borodina, O.M., Heyets', Prokopa, I.V. V.M., (Eds). (2012). *Ukrayins'ka model' ahrarnoho rozvytku ta yiyi sotsioekonomichna pereoriyentatsiya* [Ukrainian model of agricultural development and its socio-economic shift]. NAN Ukrayiny; In-t ekon. ta prohnozuv [in Ukrainian].